

Kazimierz Butelski*

orcid.org/0000-0002-0392-7237

Stanisław Butelski**

orcid.org/0000-0002-2785-1847

Stanisław Czernik***, 1

orcid.org/0000-0001-6260-7121

Dom Ignacego Domeyki w Santiago de Chile jako integralna przestrzeń dziedzictwa architektury i kultury I Rzeczypospolitej

Ignacy Domeyko House in Santiago de Chile as an Integral Heritage Space of the Architecture and Culture of the First Polish Republic

Słowa kluczowe: Ignacy Domeyko, Santiago de Chile, architektura adobe, ogród historyczny, kolekcja, konserwacja dziedzictwa

Keywords: Ignacy Domeyko, Santiago de Chile, adobe architecture, historic garden, collection, heritage conservation

Wstęp

Artykuł prezentuje wyniki wielobranżowej inwentaryzacji i badań konserwatorskich Domu Ignacego Domeyki w Santiago de Chile, zlokalizowanego przy ul. Cueto 572, przeprowadzonych w 2025 r. w ramach programu „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” [Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2025]. Badania stanowiły element interdyscyplinarnego programu dokumentacji dziedzictwa Ignacego Domeyki w Santiago, obejmującego analizę architektoniczno-konstrukcyjną i przyrodniczą, inwentaryzację oraz waloryzację kolekcji ruchomej.

W 2016 r. Dom Ignacego Domeyki (Casa de Ignacio Domeyko) został uznany przez chilijskie Ministerstwo Edukacji za Pomnik Narodowy Chile ze względu na jego wyjątkową wartość kulturową, artystyczną i historyczną. To właśnie tutaj przez ponad 40 lat mieszkał i pracował Ignacy Domeyko – polski emigrant, uczony,

Introduction

This article presents the results of a multidisciplinary inventory and conservation study of the Ignacy Domeyko House in Santiago de Chile, located at 572 Cueto Street, carried out in 2025 under the program “Protection of Cultural Heritage Abroad” [Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2025]. The research formed part of an interdisciplinary program documenting the heritage of Ignacy Domeyko in Santiago, including architectural, structural and environmental analyses, as well as the inventory and valuation of the movable collection.

In 2016, the Ignacy Domeyko House (Casa de Ignacio Domeyko) was declared a National Monument of Chile by the Chilean Ministry of Education because of its exceptional cultural, artistic and historical value. It was here that Ignacy Domeyko lived and worked for more than forty years. Domeyko was a Polish émigré,

* dr hab. inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Katedra A2

** mgr inż. arch., doktorant Szkoły Doktorskiej Politechniki Krakowskiej, Wydział Architektury

*** dr inż., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Katedra A4

* D.Sc. Ph.D. Eng. Arch., Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Chair A2

** M.Sc. Eng. Arch., doctoral candidate, Doctoral School of the Cracow University of Technology, Faculty of Architecture

*** Ph.D. Eng., Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Chair A4

Cytowanie / Citation: Butelski K., Butelski S., Czernik S. Ignacy Domeyko House in Santiago de Chile as an Integral Heritage Space of the Architecture and Culture of the First Polish Republic. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2026, 86:131–149

Otrzymano / Received: 30.11.2025 • **Zaakceptowano / Accepted:** 1.02.2026

doi: 10.48234/WK86DOMEYKO

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

geolog, rektor Uniwersytetu Chile (Universidad de Chile) w latach 1867–1883 oraz reformator szkolnictwa technicznego. Budynek, wzniesiony we wczesnym okresie republikańskim i zachowany jako parterowy dom atrialny o glinianych ścianach konstrukcyjnych, stanowi unikatowy przykład lokalnej architektury mieszkalnej. W jego wnętrzach zgromadzono cenną kolekcję dokumentującą losy polskiej emigracji oraz wkład Polaków w rozwój nauki i wymiany kulturowej między Polską a Chile.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie wyników badań inwentaryzacyjnych przeprowadzonych w Domu Ignacego Domeyki. Autorzy analizują wartości artystyczne i architektoniczne obiektu, identyfikują problemy techniczne związane z jego konstrukcją i uwarunkowaniami sejsmicznymi, a także omawiają możliwe rozwiązania adaptacyjne oraz ich znaczenie dla ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Prezentowane wyniki stanowią podsumowanie pierwszego etapu projektu, obejmującego kompleksową dokumentację konserwatorską i przygotowanie podstaw do rewaloryzacji budynku planowanej na lata 2026–2027. Przeprowadzone badania wpisują się w nurt współczesnej konserwacji, łączącej ochronę substancji zabytkowej z digitalizacją, analizą środowiskową i adaptacją obiektu do obecnych funkcji muzealnych.

Ignacy Domeyko – uczony, emigrant i reformator

Ignacy Domeyko urodził się 31 lipca 1802 r. w Niedźwiadce Wielkiej, która po rozbiorach znalazła się pod panowaniem Imperium Rosyjskiego. Wyrastał w świecie tożsamości ukształtowanej przez tradycję I Rzeczypospolitej – bez podziałów na „białoruską” „litewską” czy „polską” – w domu, w którym język polski, pracowitość i oszczędność stanowiły fundament wychowania. W latach 1812–1816 kształcił się u pijarów w Szczuczynie, a od 1816 r. studiował nauki matematyczno-przyrodnicze na Uniwersytecie Wileńskim, rozwijając umiejętności obserwacji, pomiaru i klasyfikacji. W 1819 r. został przyjęty do Towarzystwa Filomatów, gdzie zaprzyjaźnił się m.in. z Adamem Mickiewiczem i Tomaszem Zanem. Po uzyskaniu w 1822 r. stopnia magistra filozofii w zakresie nauk matematycznych przez sześć lat zarządzał rodzinnym majątkiem w Zapolu, zyskując w okolicy opinię dobrego gospodarza. Podczas powstania listopadowego w 1831 r. przyłączył się do korpusu dowodzonego przez Dezyderygo Chłapowskiego, uczestnicząc w krótkiej i nieudanej kampanii na Żmudzi.

Po klęsce powstania Domeyko był zmuszony do emigracji [Ryn 2006]. Jego szlak emigracyjny wiódł przez Frombork, Malbork i Frankfurt nad Odrą do Drezna. W 1832 r. przybył do Paryża, gdzie studiował nauki przyrodnicze i górnicze na Sorbonie, w Collège de France i École des Mines. W 1837 r. uzyskał dyplom inżyniera górniczego. W 1838 r. przybył do Chile, które od 1818 r. cieszyło się niepodległością

scholar, geologist, rector of the University of Chile (Universidad de Chile) from 1867 to 1883, and a reformer of technical education. The building, erected in the early republican period and preserved as a single-story atrial house with structural earthen walls, is a unique example of local residential architecture. Its interiors contain a valuable collection documenting the history of Polish emigration and the contribution of Poles to the development of science and cultural exchange between Poland and Chile.

The purpose of this publication is to present the results of inventory research carried out in the Ignacy Domeyko House. The authors analyze the artistic and architectural values of the building, identify technical problems related to its structure and seismic conditions, and discuss possible adaptive solutions and their importance for the protection of Polish cultural heritage abroad.

The results presented here summarize the first stage of the project, which included comprehensive conservation documentation and the preparation of a basis for the revalorization of the building planned for 2026–2027. The research corresponds to contemporary conservation practice, combining the protection of historic fabric with digitization, environmental analysis and the adaptation of the building to a present-day museum use.

Ignacy Domeyko – scholar, émigré and reformer

Ignacy Domeyko was born on July 31, 1802, in Niedźwiadka Wielka, which, after the partitions of Poland, came under the rule of the Russian Empire. He grew up in a world of identity shaped by the tradition of the First Polish Republic—without divisions into “Belarusian,” “Lithuanian” or “Polish”—in a home where the Polish language, diligence and thrift formed the foundations of upbringing. From 1812 to 1816, he was educated by the Piarists in Szczuczyn, and from 1816 he studied mathematical and natural sciences at Vilnius University, developing skills of observation, measurement and classification. In 1819, he was admitted to the Philomath Society, where he befriended, among others, Adam Mickiewicz and Tomasz Zan. After receiving a Master’s degree in philosophy in the mathematical sciences in 1822, he managed the family estate in Zapole for six years, gaining a reputation in the area as a good steward. During the November Uprising in 1831, he joined the corps commanded by Dezydery Chłapowski, taking part in a short and unsuccessful campaign in Samogitia.

After the defeat of the uprising, Domeyko was forced into exile [Ryn 2006]. His emigration route led through Frombork, Malbork and Frankfurt an der Oder to Dresden. In 1832, he arrived in Paris, where he studied natural sciences and mining at the Sorbonne, the Collège de France and the École des Mines. In 1837, he received a degree in mining engineering. In 1838, he arrived in Chile, which had been independent

Ryc. 1. Dom Ignacego Domeyki, widok z lotu ptaka; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 1. The Ignacy Domeyko House, aerial view; Pro Architectura Foundation, 2025

i właśnie tworzyło własne instytucje naukowe i gospodarcze. Władze chilijskie zaprosiły go do prowincji Coquimbo, gdzie objął stanowisko profesora mineralogii i chemii w liceum w La Serena. Domeyko wprowadził tam nowoczesne metody dydaktyczne, oparte na doświadczeniu terenowym i eksperymencie laboratoryjnym. W uznaniu jego zasług w 1848 r. przyznano mu obywatelstwo chilijskie.

W tym samym roku zakupił w Santiago dom przy ul. Cueto 55², który stał się centrum jego życia naukowego i rodzinnego. „Tam żył. Tam tworzył. Tam zmarł” [Domeyko Bulnes 2002]. W 1849 r. poślubił Enriquetę Sotomayor, z którą miał czworo dzieci. Wykładał na Uniwersytecie Chile, a w latach 1867–1883 jako jego rektor zreformował uczelnię, nadając jej nowoczesny profil.

Ignacy Domeyko odegrał kluczową rolę w kształtowaniu intelektualnych podstaw niepodległego Chile, łącząc doświadczenie europejskiego oświecenia z potrzebami rozwijającego się społeczeństwa Ameryki Południowej. Zmarł w Santiago 23 stycznia 1889 r., pozostawiając po sobie dziedzictwo uczonego, który przeniósł ideały polskiego humanizmu i nauki do młodej republiki Chile.

Stan badań

Wcześniejsze opracowania miały charakter rozproszony i obejmowały jedynie wybrane aspekty obiektu. Należą do nich studia katastralne z lat 1989–1990 [Fuentes 1990], opracowania planistyczne dotyczące strefy Yungay–Brasil [Urbanis 2010], dokumentacja wpisu jako Monumento Histórico [Ministerio de Educación 2016], oceny techniczne konstrukcji wykonane przez Universidad de Chile [Yáñez et al. 2023], a także materiały fotograficzne i kartograficzne [SECPLAN 2010–2021]. Uzupełnienie stanowią źródła historyczne dotyczące dzielnicy Yungay i jej przemian społecznych [Araneda Bravo 1972; STGO Observatorio 2017].

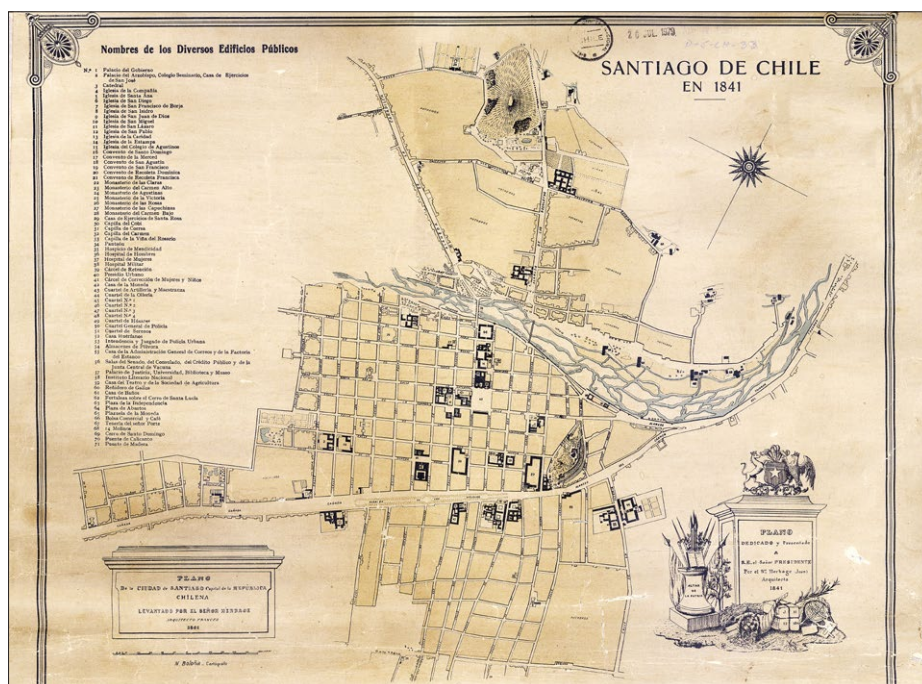
since 1818, and was then creating its own scientific and economic institutions. The Chilean authorities invited him to the province of Coquimbo, where he took up the post of professor of mineralogy and chemistry at the lycée in La Serena. Domeyko introduced modern teaching methods there, based on field experience and laboratory experiments. In recognition of his merits, he was granted Chilean citizenship in 1848.

In the same year he purchased a house in Santiago at 55 Cueto Street,² which became the center of his scholarly and family life. “There he lived. There he created. There he died” [Domeyko Bulnes 2002]. In 1849, he married Enriqueta Sotomayor, with whom he had four children. He lectured at the University of Chile and, as its rector in 1867–1883, reformed the university, giving it a modern profile.

Ignacy Domeyko played a key role in shaping the intellectual foundations of independent Chile, combining the experience of the European Enlightenment with the needs of a developing South American society. He died in Santiago on January 23, 1889, leaving the legacy of a scholar who transferred the ideals of Polish humanism and science to the young Republic of Chile.

State of research

Earlier studies were dispersed in character and covered only selected aspects of the property. They include cadastral studies from 1989–1990 [Fuentes 1990], planning studies concerning the Yungay–Brasil zone [Urbanis 2010], documentation of the listing as a Monumento Histórico [Ministerio de Educación 2016], technical structural assessments prepared by the Universidad de Chile [Yáñez et al. 2023], as well as photographic and cartographic materials [SECPLAN 2010–2021]. Historical sources concerning the Yungay district and its social transformations provide an additional context [Araneda Bravo 1972; STGO Observatorio 2017].

Ryc. 2. Plan Santiago z czasów Ignacego Domeyko, sporządzony przez architekta Herbage'a; Biblioteca Nacional Digital de Chile, <https://www.bibliotecanacionaldigital.gob.cl/visor/BND:311953>

Fig. 2. Plan of Santiago from the time of Ignacy Domeyko, prepared by the architect Herbage; Biblioteca Nacional Digital de Chile

O lokalizacji domu w dzielnicy Yungay

Powstanie Santiago del Nuevo Extremo³ w 1541 r. stanowiło jeden z kluczowych momentów w procesie kształtowania hiszpańskiej kolonizacji w Ameryce Południowej. Pedro de Valdivia, konkwistador i pierwszy gubernator Chile, wybrał miejsce u stóp wzgórza Huelén⁴ nad rzeką Mapocho, a plan miasta opracował Pedro de Gamboa, baskijski *alarife*⁵, który w tym samym roku wytyczył regularny układ urbanistyczny w formie szachownicy. Zastosowany system parcelacji w postaci tzw. *solares*⁶ odpowiadał zasadom, które później zostały sformalizowane w kodeksie *Leyes de Indias*⁷. W XVIII w. Santiago rozrastało się wzdłuż osi Alameda de las Delicias. W XIX w., po uzyskaniu przez Chile niepodległości w 1818 r., miasto stało się centrum budowy nowych instytucji republikańskich i rozwoju urbanistycznego. Odpowiedzią na te potrzeby było utworzenie dzielnicy Yungay [Reyes Saldias 2018].

Obszar Yungay, o powierzchni ok. 350 ha, był częścią majątku Portalesów. Po śmierci seniora rodu w 1836 r. jego posiadłość została podzielona na 16 *hijuelas*⁸, których fragmenty zaczęto stopniowo sprzedawać. W 1837 r. centralną część, o powierzchni ok. 72 ha, nabyli przedsiębiorcy Cueto i Sotomayor. 5 kwietnia 1839 r. prezydent Joaquín Prieto podpisał dekret oficjalnie powołujący dzielnicę o nazwie Barrio Yungay.

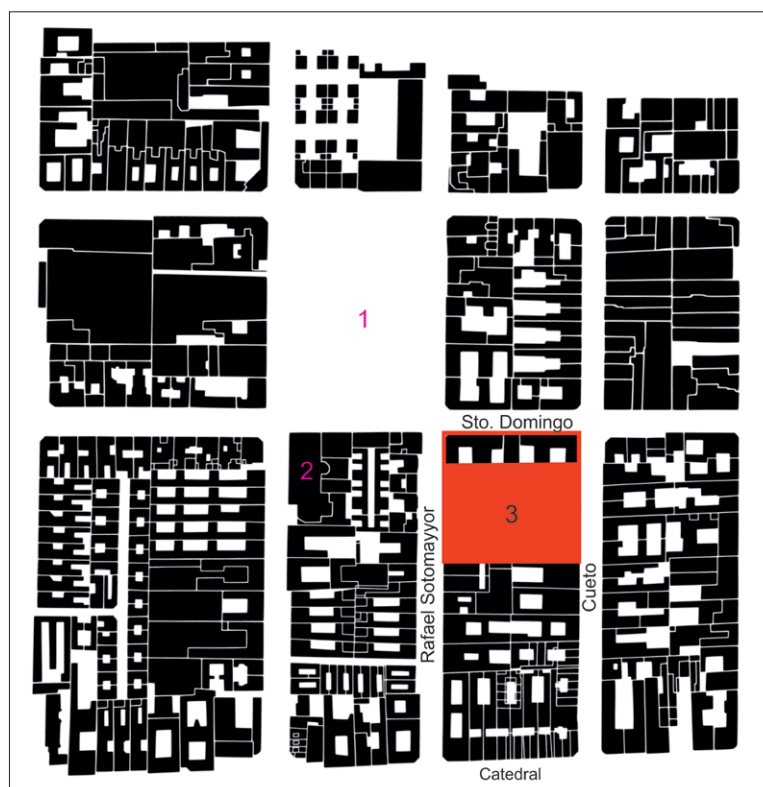
Na zakupionych terenach wytyczono nowy układ urbanistyczny z wyraźnie wyodrębnionym placem – Plaza Portales (obecnie Plaza Yungay)⁹. Przy placu wybudowano kościół San Saturnino, który stał się duchow-

On the house's location in the Yungay district

The founding of Santiago del Nuevo Extremo³ in 1541 was one of the key moments in the formation of Spanish colonization in South America. Pedro de Valdivia, conquistador and first governor of Chile, chose a site at the foot of Huelén⁴ on the Mapocho River, and the city plan was prepared by Pedro de Gamboa, a Basque *alarife*⁵, who in the same year laid out a regular chessboard urban plan. The system of parcel division in the form of so-called *solares*⁶ corresponded to the principles later formalized in the code of *Leyes de Indias*⁷. In the eighteenth century, Santiago expanded along the axis of the Alameda de las Delicias. In the nineteenth century, after Chile gained independence in 1818, the city became a center for the building of new republican institutions and urban development. The creation of the Yungay district was a response to these needs [Reyes Saldias 2018].

The Yungay area, covering approximately 350 ha, formed part of the extensive Portales estate. After the death of the head of the family in 1836, the property was divided into sixteen *hijuelas*⁸, fragments of which were gradually sold. In 1837, the central part, covering approximately 72 ha, was purchased by the entrepreneurs Cueto and Sotomayor. On April 5, 1839, President Joaquín Prieto signed a decree that officially established the district under the name Barrio Yungay.

On the purchased land a new urban layout was marked out, with a clearly defined square—Plaza Por-

Ryc. 3. Układ bloków urbanistycznych w dzielnicy Yungay; Fundacja Pro Architectura, 2025

Objaśnienia: 1 – Plac Yungay (Plaza Portales), 2 – Kościół św. Saturnina, 3 – nieruchomość Ignacego Domeyki (czerwonym konturem oznaczono obszar wynikający z przekazu rodzinnego, a kolorem pełnym – zasięg oznaczony na mapach)

Fig. 3. Layout of urban blocks in the Yungay district; Pro Architectura Foundation, 2025

Legend: 1 – Yungay Square (Plaza Portales), 2 – Church of Saint Saturninus, 3 – Ignacy Domeyko's property (the red outline indicates the area identified on the basis of family accounts, while the solid colour marks the extent shown on maps)

wym i społecznym centrum dzielnicy. Układ ulic Cueto, Sotomayor, Santo Domingo i Catedral wyznaczył podstawowy schemat kwartałów (*manzanas*) tej części Santiago.

W Yungay osiedlali się urzędnicy państwowi, naukowcy i rzemieślnicy, dzięki czemu dzielnica stała się centrum życia intelektualnego Santiago. Mieszkali tutaj m.in. Domingo Faustino Sarmiento – późniejszy prezydent Argentyny i reformator edukacji, poeci Vicente Huidobro i Rubén Darío, autor słów hymnu narodowego Eusebio Lillo Robles, a także, w XX w., artyści Violeta Parra, Nicanor Parra oraz Alejandro Jodorowsky [Araneda Bravo 1972].

W 1848 r. Ignacy Domeyko nabył nieruchomość przy ul. Cueto 572, obejmującą rozległy ogród i dom frontowy.

Yungay było przestrzenią przenikania się klas i kultur – od zamożnych elit mieszkających w *casonas*¹⁰, przez klasę średnią w *cité*¹¹, po robotników w *conventillos*¹². Ten zróżnicowany układ tworzył bogaty pejzaż społeczny, który znacząco różni się od współczesnego oblicza dzielnicy, zdominowanej przez imigrantów zarobkowych. Obecnie liczy ona ok. 35,7 tys. mieszkańców, z czego 75% stanowią osoby w wieku produkcyjnym. Około 33% populacji Yungay to imigranci z Peru, Wenezueli i Haiti. Dominuje tu zabudowa wielorodzinna o niskim standardzie, zachowały się jednak również

tales (now Plaza Yungay).⁹ The church of San Saturnino was built by the square and became the district's spiritual and social center. The street layout of Cueto, Sotomayor, Santo Domingo and Catedral defined the basic pattern of the blocks (*manzanas*) in this part of Santiago.

Officials, scholars and craftsmen settled in Yungay, making the district a center of intellectual life in Santiago. Its residents included Domingo Faustino Sarmiento, later president of Argentina and reformer of education, the poets Vicente Huidobro and Rubén Darío, the author of the words of the Chilean national anthem Eusebio Lillo Robles, and, in the twentieth century, the artists Violeta Parra, Nicanor Parra and Alejandro Jodorowsky [Araneda Bravo 1972].

In 1848, Ignacy Domeyko acquired the property at 572 Cueto Street, including an extensive garden and a front house.

Yungay was a space of intermingling classes and cultures—from wealthy elites living in *casonas*,¹⁰ through the middle class in *cité*,¹¹ to workers in *conventillos*.¹² This varied arrangement created a rich social landscape, markedly different from the district's present image, dominated by labor immigrants. It currently has approximately 35.7 thousand inhabitants, 75% of whom are of working age. About 33% of Yungay's population are immigrants from Peru, Venezuela and

dawne *conventillos* w stanie zdegradowanym oraz nie-liczne *ci  * i *casonas* [STGO Observatorio 2017]. W wyniku przemian społecznych w Yungay zaszły r  wnie   zmiany przestrzenne – w miejsce, jedno- i dwukondygnacyjnych domów wybudowano wielopiętrowe bloki mieszkalne.

Obecnie dzielnica podlega jednoczesnym procesom gentryfikacji i ochrony – w strefie Zona T  pica Yungay–Brasil obowiązują ograniczenia konserwatorskie [Urbanis 2010], które jednak nie zawsze powstrzymuj   presj   inwestycyjną. Utworzenie na początku XXI w. strefy ochrony konserwatorskiej poprzedzone zosta   stworzeniem kart ochrony dla wybranych budynków, w tym dla Domu Ignacego Domeyki i sąsiednich posesji [Ministerio de Educación 2016]. Budynki te są swoistym dziedzictwem urbanistycznym rodziny Domeyk  w i wkładem w rozwój przestrzenny dzielnicy.

Ewolucja przestrzenna nieruchomości Ignacego Domeyki

Badania przeprowadzone przez autorów umożliwiły rekonstrukcj   pięciu zasadniczych faz rozwoju posesji rodziny Domeyk  w, przedstawionych na ryc. 4. Podstaw   tak dokonanej rekonstrukcji by   analiza porównawcza materiałów z archiwum miejskiego Santiago [SECPLAN 2010–2021], wywiady z cz  lonkami rodziny [Domeyko-Perez 2025] oraz pomiary terenowe [Butelski, Butelski 2025].

1837–1848 – układ pierwotny

Pierwotny budynek Domu Ignacego Domeyki by   jednokondygnacyjny i mi  ł dziewięcioosiow   symetryczną elewacj   frontową. Wzniesiono go w technologii adobe z użyciem zapraw wapiennych, tynków gliniano-wapiennych oraz drewnianych stropów i więźby dachowej, typowych dla ówczesnego budownictwa. Od strony zachodniej znajdowa   si   podcie  n otwierający się na ogród zajmujący całą niezabudowaną cz    st parceli aż do ul. Sotomayor. Dom mi  ł dwa niezależne dojs  cia i dojazdy – od wschodu z ul. Cueto i od zachodu z ul. Sotomayor, dzięki czemu zyska   charakter podmiejskiej rezydencji o symetrycznej strukturze i swobodnym dostępie do zieleni.

1848–1900 – faza rozbudowy i konsolidacji

W okresie zamieszkiwania posesji przez Ignacego Domeykę dom by   stopniowo rozbudowywany. Wzniesiono skrzyd   południowe, z pomieszczeniami mieszkalnymi i reprezentacyjnymi, oraz kaplic   w części północnej, stanowiącą wyraz głębokiej religijności w    sciciela. W wyniku tych przekszta  ce  n za  o  zenie architektoniczne przyj     form   litery „U”, otwartej ku zachodowi, w kierunku ul. Sotomayor, z centralnie usytuowanym ogrodem i podcieniem łączącym poszczególne trakty. Układ ten był jednoczesnie funkcjonalny i symboliczny, stanowiąc wyraz harmonii nauki, życia i natury.

Haiti. Low-standard multifamily housing predominates, although former *conventillos* in a degraded state and a few *ci    * and *casonas* have also survived [STGO Observatorio 2017]. As a result of social changes, spatial transformations have also taken place in Yungay: multi-story apartment blocks have been built in place of single- and two-story houses.

At present, the district is subject simultaneously to processes of gentrification and protection. Within the Zona Típica Yungay-Brasil, conservation restrictions apply [Urbanis 2010], although they do not always halt investment pressure. The establishment of the conservation protection zone at the beginning of the twenty-first century was preceded by the preparation of protection cards for selected buildings, including the Ignacy Domeyko House and neighboring properties [Ministerio de Educación 2016]. These buildings constitute a distinctive urban heritage of the Domeyko family and a contribution to the spatial development of the district.

Spatial evolution of Ignacy Domeyko’s property

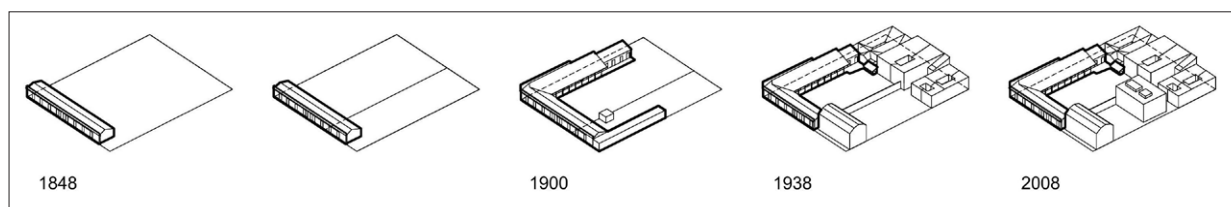
The research carried out by the authors made it possible to reconstruct five principal phases in the development of the Domeyko family property, presented in Fig. 4. The reconstruction was based on a comparative analysis of materials from the Santiago municipal archive [SECPLAN 2010–2021], interviews with family members [Domeyko-Perez 2025] and field measurements [Butelski, Butelski 2025].

1837–1848 – the original layout

The original Ignacy Domeyko House featured a single story and had a nine-axis symmetrical front facade. It was built using adobe and lime mortars, clay-lime plasters, and timber ceilings and roof trusses typical of the period. On the western side there was an arcade opening onto a garden that occupied the entire undeveloped part of the plot as far as Sotomayor Street. The house had two independent approaches and accesses—from the east, from Cueto Street, and from the west, from Sotomayor Street—which gave it the character of a suburban residence with a symmetrical structure and free access to greenery.

1848–1900 – extension and consolidation

During the period when Ignacy Domeyko lived on the property, the house was gradually extended. A southern wing was built, with residential and formal rooms, as well as a chapel in the northern part, expressing the owner’s deep religiousness. As a result of these modifications, the architectural complex took the form of the letter U, open towards the west, in the direction of Sotomayor Street, with a centrally located garden and an arcade connecting the various wings. This layout was both functional and symbolic, expressing the harmony of science, life and nature.

Ryc. 4. Schemat przemian nieruchomości Ignacego Domeyki od czasu nabycia w 1848 r.; Fundacja Pro Architectura, 2025
 Fig. 4. Diagram of changes to Ignacy Domeyko's property since its acquisition in 1848; Pro Architectura Foundation, 2025

1900–1938 – intensyfikacja zabudowy i redukcja frontu

Na początku XX w. proces urbanizacji dzielnicy znacznie przyspieszył. W latach 20. od strony ul. Sotomayor, w zachodniej części parceli, powstał zespół gęstej zabudowy czynszowej typu *cité* (zajmujący ok. 90% powierzchni tej części działki), który odciął dawny ogród Domu Ignacego Domeyki od bezpośredniego kontaktu z ulicą. Niska jako   przestrzeni mieszkalnych, wynikająca z ograniczonego dostępu do światła dziennego i niewystarczającego przewietrzania z małych, studniowych dziedzińców, sprawiła, że są one dziś opuszczone i zdekapitalizowane, a cz   została przekształcona w *conventillos*. Około 1938 r. skrócono o dwie osie (z dziewięciu do siedmiu) elewacj  frontową Domu Ignacego Domeyki, a w miejscu północnego skrzy łła wzniesiono neogotycką will  przy ul. Cueto 584. Budynek utracił kaplic  [Cubillos 2014] i bezpośredni dojazd od ul. Cueto. Od 1935 r. dostęp do posesji możliwy jest wy cznie pieszo, a kompozycja przestrzenna założenia pozostaje asymetryczna.

1938–2008 – adaptacje i utrwalenie układu

W okresie 1938–2008 w Domu Ignacego Domeyki przeprowadzono przebudow  dachu, poszerzono trakt południowy i utworzono nowy podcień od strony ogrodu, który do dziś stanowi jeden z najbardziej charakterystycznych elementów architektonicznych obiektu. Zachowano dawny ukł d parceli.

2008–2025 – w p czesne przekształcenia

W latach 2008–2025 główny budynek i jego ogród pozostawały bez zmian, natomiast na sąsiedniej działce (nr 270/25), kosztem części dawnego ogrodu Domeyk w, wzniesiono nowy, dwukondygnacyjny budynek mieszkalny z p skim dachem. Przed wybudowanym domem, wewnątrz kwartału, urządzono parking. We frontowej neogotyckiej willi przy ul. Cueto 584 dobudowano trzecią kondygnacj  i przez przebudow  nadano dachowi form  mansardow . W rezultacie tych przekształceń osłabieniu uległa czytelność relacji przestrzennych między domem a ogrodem.

W p czesny ukł d urbanistyczny parterowego Domu Ignacego Domeyki zachowuje historyczną kompozycj  przestrzenną obejmującą dom usytuowany od wschodu, skrzy łło po udniowe oraz ogr d otwarty ku zachodowi. Szczeg ln  warto   architektoniczn  ma

1900–1938 – densification of development and reduction of the frontage

At the beginning of the twentieth century, the urbanization of the district accelerated considerably. In the 1920s, on the Sotomayor Street side, in the western part of the parcel, a dense rental housing complex of the *cité* type was built, occupying approximately 90% of this part of the plot and cutting off the former garden of the Ignacy Domeyko House from direct contact with the street. The low quality of the residential spaces, resulting from limited daylight and insufficient ventilation from small well-like courtyards, means that today they are abandoned and decapitalized, and some have been transformed into *conventillos*. Around 1938 the front elevation of the Ignacy Domeyko House was shortened by two bays, from nine to seven, and a Gothic-Revival villa at 584 Cueto Street was erected on the site of the northern wing. The building lost its chapel [Cubillos 2014] and direct vehicular access from Cueto Street. Since 1935, access to the property has been possible only on foot, and the spatial composition of the complex has remained asymmetrical.

1938–2008 – adaptations and consolidation of the layout

Between 1938 and 2008, the roof of the Ignacy Domeyko House was rebuilt, the southern wing was widened, and a new arcade was created on the garden side; this remains one of the most distinctive architectural elements of the building. The former parcel layout was preserved.

2008–2025 – contemporary transformations

In 2008–2025, the main building and its garden remained unchanged, while on the neighboring plot (no. 270/25), at the expense of part of the former Domeyko garden, a new two-story residential building with a flat roof was erected. A parking area was arranged in front of the new building inside the block. In the Gothic-Revival front villa at 584 Cueto Street, a third story was added and the roof was remodeled into a mansard form. As a result, the legibility of the spatial relationships between the house and the garden was weakened.

The contemporary urban layout of the single-story Ignacy Domeyko House preserves the historic spa-

podcień – rozwiązanie rzadko spotykane w Santiago – łączący cechy śródziemnomorskiego atrium z formami polskich krużganków. Sąsiednia nieruchomości przy ul. Cueto 584 od 1938 r. stanowi dokument procesu wieloletnich przekształceń urbanistycznych. Pomimo dobrego stanu technicznego utraciła przestrzeń ogrodową, dziś wizualnie „pożyczoną” z ogrodu Domeyków. W najgorszym stanie znajduje się zabudowa czynszowa z lat 20. przy ul. Sotomayor – jej intensywność, brak zieleni i niedoświetlenie wymagają interwencji konserwatorskich, gdyż postępująca degradacja może negatywnie oddziaływać również na Dom Ignacego Domeyki.

Przestrzeń publiczną dzielnicy Yungay do dziś zachowały czytelny charakter urbanistyczny. Szczególnie ul. Santo Domingo ze szpalarami drzew sprzyja ruchowi pieszemu (szerokość chodników 1–2,5 m, jezdnia ok. 7 m). Dzielnica ma wysoki potencjał rewitalizacyjny. W działaniach planistycznych kluczowe jest zachowanie relacji pomiędzy domem, podcieniem i ogrodem oraz ochrona zieleni śródkwartalowej. Współczesne interwencje powinny uwzględniać rozwiązania proekologiczne, takie jak retencja wód opadowych, zieleni wertykalna i pergole. Rewitalizacja sąsiedniej zabudowy musi ponadto zmierzać do poprawy mikroklimatu, warunków sanitarnych i jakości mieszkań, przywracając ich wartość użytkową z poszanowaniem jedno- i dwukondygnacyjnej zabudowy. Ochrona materialna powinna być powiązana z inicjatywami społecznymi i edukacyjnymi, m.in. z utworzeniem muzeum w Domu Ignacego Domeyki, rezydencjami naukowymi i inicjatywami sąsiedzkimi wzmacniającymi lokalną wspólnotę.

O architekturze domu

Dom Ignacego Domeyki przy ul. Cueto 572 stanowi wyjątkowy przykład architektury rezydencjonalnej okresu republikańskiego, w której tradycja budownictwa kolonialnego została twórczo przekształcona w duchu racjonalizmu i klasycyzującej powściągliwości formy. Budynek o rzucie w kształcie litery „L” organizuje przestrzeń wokół centralnego patio-ogrodu – rozwiązania typowego dla strefy śródziemnomorskiej, łączącego funkcje użytkowe, klimatyczne i symboliczne. Jednokondygnacyjna bryła o harmonijnych proporcjach i oszczędnej dekoracji zachowała pierwotny charakter kompozycji. Dwa główne trakty – frontowy, usytuowany wzdłuż ul. Cueto, oraz południowy, zwrócony ku ogrodowi – łączy zadaszony podcień, pełniący podwójną rolę: zarówno ciągu komunikacyjnego, jak i bufora termicznego.

Ściany budynku wzniesiono w technologii adobe, z cegły glinianej suszonej na powietrzu łączonej zaprawą gliniano-wapienną. Powierzchnie wykończono tynkiem wapienno-glinianym, malowanym w ciepłych tonacjach bordowych, pierwotnie utrzymanych w odcieniach popielatych¹³. Stropy i więźba dachowa są wykonane z drewna, a pokrycie stanowi dachówka ceramiczna typu „mnich-mniszka”, częściowo uzupeł-

tial composition comprising the house situated to the east, the southern wing and the garden opening to the west. The arcade is of particular architectural value: a solution rarely found in Santiago, combining features of a Mediterranean atrium with forms reminiscent of Polish cloisters. The neighboring property at 584 Cueto Street has, since 1938, documented the process of long-term urban transformation. Despite its good technical condition, it has lost its garden space, today visually “borrowed” from the Domeyko garden. The rental housing from the 1920s at Sotomayor Street is in the worst condition; its density, lack of greenery and poor daylighting require conservation interventions, since its progressing degradation may also negatively affect the Ignacy Domeyko House.

The public spaces of the Yungay district have retained a legible urban character to this day. Santo Domingo Street in particular, with its rows of trees, favors pedestrian movement (pavements 1–2.5 m wide, carriageway about 7 m). The district has high revitalization potential. In planning activities, it is crucial to preserve the relationship between the house, the arcade and the garden, and to protect the greenery inside the block. Contemporary interventions should include pro-environmental solutions such as rainwater retention, vertical greenery and pergolas. The revitalization of neighboring buildings must also aim to improve the microclimate, sanitary conditions and housing quality, restoring their usable value while respecting the one- and two-story development. Material protection should be linked with social and educational initiatives, including the creation of a museum in the Ignacy Domeyko House, research residencies and neighborhood initiatives strengthening the local community.

On the house's architecture

The Ignacy Domeyko House at 572 Cueto Street is an exceptional example of residential architecture of the republican period, in which the tradition of colonial architecture was creatively transformed in a spirit of rationalism and classicizing restraint of form. The L-shaped building organizes space around a central patio-garden—a solution typical of the Mediterranean zone, combining utilitarian, climatic and symbolic functions. The single-story massing, with harmonious proportions and restrained decoration, has preserved the original character of the composition. The two main wings—the front wing along Cueto Street and the southern wing facing the garden—are connected by a roofed arcade that serves a dual role: both a circulation route and a thermal buffer.

The walls were built in adobe technique, using air-dried clay bricks bonded with clay-lime mortar. The surfaces were finished with lime-clay plaster, painted in warm burgundy tones, originally maintained in ash-grey shades.¹³ The ceilings and roof truss are made of timber, and the roofing consists

niona blachą falistą w partiach gospodarczych. Stolar-ka drzwiowa i okienna zachowały pierwotny charakter – okna jedno- i dwuskrzydłowe z nadświetlami wyposażone są w wewnętrzne okiennice, umożliwiające regulację doświetlenia i mikroklimatu wnętrza. Konstrukcję podcienia tworzą drewniane słupy osadzone na kamiennych bazach z profilowanymi kapitelami. W późniejszym okresie niektóre z nich, w części gospodarczej, zastąpiono słupami stalowymi.

Dawna elewacja frontowa, pierwotnie dziewięcioosiowa i symetryczna, po przekształceniach z początku XX w. uzyskała układ siedmioosiowy i asymetryczny, nie tracąc przy tym równowagi kompozycyjnej. Charakteryzuje się ona prostotą oraz rytmem smukłych otworów okiennych ujętych w profilowane, a także cokołem podkreślającym podziały poziome. Zachowane tynki noszą ślady spękań i spojeń w strefach, gdzie wewnątrz murów prowadzone są pionowe odwodnienia. Elewacje ogrodowe – południowa i zachodnia – mają kompozycję wieloplanową. Na pierwszym planie znajduje się kolumnada podcienia, na drugim ściany z portfenetrami i drzwiami, a na trzecim pochyle połacie dachowe. Zróżnicowanie głębi i planów przestrzennych tworzy efekt światłocienia i malowniczości, typowy dla architektury kolonialnej stworzonej w duchu nowoczesnego republikanizmu. Autentyczność materiałowa oraz relacja zachowana między strukturą, detalem i otoczeniem podkreślają wysoką kulturę techniczną i estetyczną tego wyjątkowego założenia architektonicznego.

Układ funkcjonalny domu opiera się na zasadzie amfilady i harmonijnie łączy trzy strefy: mieszkalną, naukową i reprezentacyjną. Sień wejściowa, otwarta na podcień i ogród, prowadzi do wnętrza o hierarchicznej strukturze – od biblioteki i salonu przez gabinet i pokoje mieszkalne po jadalnię, kuchnię i zaplecze gospodarcze. Podcień zapewnia alternatywny obieg komunikacyjny i stanowi element integrujący dom z ogrodem. Różnice poziomów – od sieni (0,00) przez niższe położone wnętrza (0,24 m) po ogród (0,59 m) – wspomagają naturalną cyrkulację powietrza oraz sprzyjają odwodnieniu terenu. Otwarcie na ogród od strony zachodniej i zachowany podcień od strony patio podkreślają jego rolę jako modelowego przykładu zabudowy kwartałowej z połowy XIX w. Rozwiązania przestrzenne i klimatyczne – w tym system podcieni, wewnętrzne okiennice, ceramiczne dachówki oraz system odwodnienia – odzwierciedlają wysoki poziom adaptacji architektury do warunków środowiskowych [Butelski, Butelski 2025].

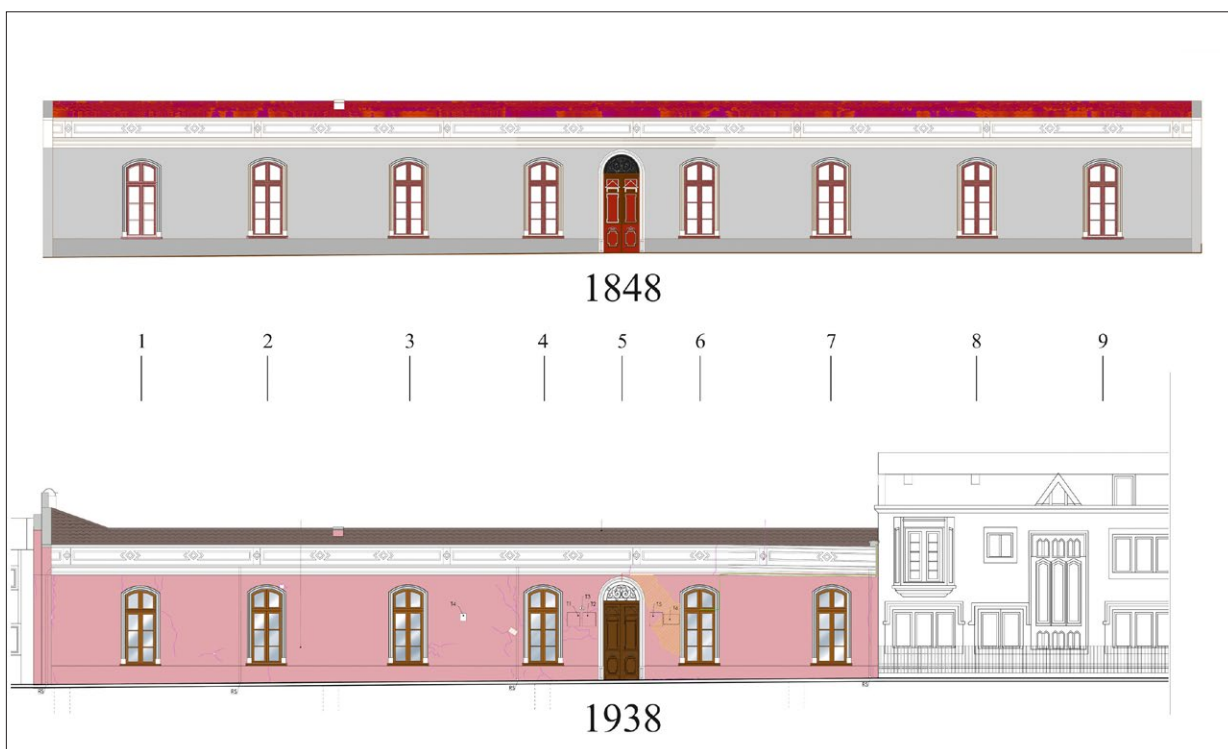
Obiekt zachował wysoki stopień integralności przestrzennej i funkcjonalnej. Dawna część mieszkalna, w tym pracownia Domeyki, pełni obecnie funkcję prywatnego muzeum, udostępnianego wybranym gościom i wykorzystywanego do spotkań rodzinnych. Zachowany układ przestrzenny i materiałowy, utrzymywany przez kolejne pokolenia rodziny, czyni dom unikatowym świadectwem ciągłości rodzinnej i kulturowej.

of monk-and-nun ceramic tiles, partly supplemented with corrugated sheet metal in the service areas. The door and window joinery has retained its original character: single- and double-leaf windows with transoms are fitted with internal shutters, allowing regulation of daylight and the interiors' microclimate. The arcade structure consists of wooden posts set on stone bases with profiled capitals. In a later period some of them, in the service part, were replaced by steel posts.

The former front elevation, originally nine-bay and symmetrical, acquired a seven-bay and asymmetrical arrangement after early twentieth-century transformations, without losing its compositional balance. It is characterized by simplicity and by the rhythm of slender window openings framed with moldings, as well as by a plinth emphasizing the horizontal divisions. The preserved plasters show cracks and joints in zones where vertical drainage runs are located within the walls. The garden-facing facades—southern and western—have a multi-plane composition. In the foreground is the arcade colonnade, in the second plane walls with French windows and doors, and in the third the sloping roof surfaces. The differentiation of depth and spatial planes creates effects of chiaroscuro and picturesqueness, typical of colonial architecture reworked in the spirit of modern republicanism. Material authenticity and the preserved relationship between structure, detail and surroundings emphasize the high technical and aesthetic culture of this exceptional architectural ensemble.

The functional layout of the house is based on the principle of the enfilade and harmoniously combines three zones: residential, scholarly and representative. The entrance hall, opening onto the arcade and garden, leads to interiors with a hierarchical structure—from the library and salon, through the study and living rooms, to the dining room, kitchen and service facilities. The arcade provides an alternative circulation route and integrates the house with the garden. Differences in level—from the entrance hall (0.00), through the lower interiors (0.24 m), to the garden (0.59 m)—support natural air circulation and facilitate drainage. The opening towards the garden on the west and the preserved arcade on the patio side underline its role as a model example of mid-nineteenth-century block development. Spatial and climatic solutions, including the system of arcades, internal shutters, ceramic roof tiles and drainage system, reflect a high degree of adaptation of the architecture to environmental conditions [Butelski, Butelski 2025].

The building has retained a high degree of spatial and functional integrity. The former residential part, including Domeyko's study, now serves as a private museum, made available to selected visitors and used for family gatherings. The preserved spatial and material arrangement, maintained by successive generations of the family, makes the house a unique testimony to family and cultural continuity.

Ryc. 5. Rekonstrukcja elewacji z 1848 r. i stan obecny od 1938 r.; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 5. Reconstruction of the 1848 facade and the present state since 1938; Pro Architectura Foundation, 2025

Ryc. 6. Przekrój i elewacja południowa – stan obecny; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 6. Section and southern facade – present state; Pro Architectura Foundation, 2025

Wartość architektoniczna budynku wynika przede wszystkim z klarowności kompozycji, harmonii proporcji i subtelnej relacji między wnętrzem, podcieniem i ogrodem. Estetyka oparta na prostocie i funkcjonalności łączy się tu z humanistycznym podejściem do kształtowania przestrzeni. Wartości historyczne obiektu potwierdza jego autentyczność jako miejsca życia, pracy i refleksji Ignacego Domeyki – uczonego, geologa i rektora Uniwersytetu Chile.

Dom przy ul. Cueto 572 stanowi nie tylko materialne świadectwo życia i działalności uczonego, lecz także modelową realizację idei „domu humanisty”, w którym przestrzeń pracy, kontemplacji i życia codziennego tworzy harmonijną całość. Jego wartości architektoniczne, historyczne i symboliczne sprawiły, że w 2016 r. został wpisany na listę pomników narodowych Chile, co potwierdza jego znaczenie jako dobra kultury o randze międzynarodowej.

The architectural value of the building derives above all from the clarity of its composition, the harmony of its proportions and the subtle relationship between interior, arcade and garden. An aesthetic based on simplicity and functionality is combined here with a humanistic approach to shaping space. The historical values of the property are confirmed by its authenticity as the place of life, work and reflection of Ignacy Domeyko—scholar, geologist and rector of the University of Chile.

The house at 572 Cueto Street is not only a material testimony to the life and work of the scholar, but also a model implementation of the idea of the “humanist’s house,” in which the spaces of work, contemplation and everyday life form a harmonious whole. Its architectural, historical and symbolic values led to its inscription in 2016 on the list of National Monuments of Chile, confirming its importance as a cultural asset of international rank.

Ryc. 8. Widoczna na poddaszu cegła adobe; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 8. Adobe brick visible in the attic; Pro Architectura Foundation, 2025

podatność na działanie wody. Z tego względu wymaga on trwałej ochrony w postaci zabezpieczenia powłokami wykończeniowymi oraz dachem.

Strop nad parterem opiera się na murach podłużnych i składa się z drewnianych belek z podsufitką wykonaną z heblowanych desek, malowanych na biało lub szaro. Przeprowadzone analizy konstrukcyjne potwierdzają jego nośność w obecnych warunkach użytkowania, jednak adaptacja budynku do funkcji muzealnych może prowadzić do przekroczenia dopuszczalnych ugięć. Zaleca się zatem wzmocnienie stropu. Miejscowo stwierdzono również ślady biokorozji i ubytki w deskowaniu, będące skutkiem dawnych nieszczelności dachu i niewystarczającej wentylacji przestrzeni międzystropowej.

Więźba dachowa ma zróżnicowany układ. Skrzydło wschodnie jest przykryte dachem dwuspadowym o konstrukcji krokwiowo-jętkowej, wykonanej z drewna liściastego o nieregularnych przekrojach, typowych dla XIX w. Skrzydło południowe ma dach jednospadowy o konstrukcji krokwiowej ze stolcem ukośnym. Po trzęsieniach ziemi konstrukcję wzmocniono przykładkami oraz pełnym deskowaniem. W południowo-zachodnim narożu zastosowano tymczasowe pokrycie z blachy falistej, ułożone na deskowaniu z warstwą hydroizolacyjną z papy na lepiku. Zadaszenie krużganków i podcieni stanowi przedłużenie połaci dachowych. System odwodnienia oparto na rynnach i rurach spustowych

rażliwej ochronie w postaci wykończeniowych powłok i dachu.

Strop nad parterem opiera się na murach podłużnych i składa się z drewnianych belek z podsufitką wykonaną z heblowanych desek, malowanych na biało lub szaro. Strukturalne analizy potwierdziły jego nośność w obecnych warunkach użytkowania, ale adaptacja na cele muzealne może spowodować przekroczenie dopuszczalnych przemieszczeń. Dlatego zaleca się wzmocnienie stropu. W niektórych miejscach stwierdzono ślady korozji biologicznej i straty w desce, spowodowane dawnymi wyciekami z dachu i niewystarczającą wentylacją przestrzeni międzystropowej.

Struktura dachu ma zróżnicowany układ. Skrzydło wschodnie jest pokryte dachem dwuspadowym z konstrukcją krokwiowo-jętkową, wykonaną z drewna twardego o nieregularnych przekrojach, typowych dla XIX wieku. Skrzydło południowe ma dach jednospadowy z konstrukcją krokwiową z ukośnym stółcem. Po trzęsieniach ziemi konstrukcję wzmocniono dodatkowymi elementami i pełnym deskowaniem. W południowo-zachodnim narożniku zastosowano tymczasowe pokrycie z blachy falistej, położone na deskowaniu z warstwą izolacji wodnej z papą na kleju. Zadaszenie krużganków i podcieni jest przedłużeniem połaci dachowych. System odwodnienia opiera się na rynnach i rurach spustowych, które odprowadzają wodę do ogrodu i, z jednej strony, wewnątrz murów. W miejscach wycieków występuje uszkodzenie i degradacja tynku oraz drewna dachu.

Ze względu na to, że badania sondowe nie mogły być przeprowadzone, założono, że budynek opiera się bezpośrednio na kamieńcanych fundamentach, zgodnie z tak zwanym modelem kolonialnym.

Stan struktury został oceniony jako ogólnie satysfakcjonujący. Pęknięcia ukośne i w kształcie wachlarza, skupione w strefach nadprożnych, są typowe dla budynków masywnych pod działaniem sejsmicznym, a ich parametry mieszczą się w normach [Chileński standard NCh3332 2013]. Istnieją jednak lokalne problemy związane z wilgocią, plastycyzacją zapraw, delaminacją tynków i degradacją elementów drewnianych, wynikające z wycieków z pokrycia dachowego i ograniczonej wentylacji.

Jako część adaptacji, wzmocnienie stropu jest zalecane. Dach w południowo-zachodniej części powinien być zrekonstruowany, z wymianą nakładników i naprawą rynien i rur spustowych. W części krużganków i arkad zaleca się wymienić uszkodzone nakładniki, zastosować środki grzybobójcze na pozostałościach i zjednoczyć formy słupów. Murarstwo i tynkowane części wymagają konsolidacji pęknięć przez szycie, injekcje i profilowanie z użyciem siatki wzmacniającej. Aby ustabilizować mikroklimat, wentylację grawitacyjną, wentylację poddaszową, ochronę budynku przed zwierzętami, metody suszenia i monitorowanie po sezonach deszczowych są zalecane.

Autentyczność struktury adobe, oryginalne więźby dachowe i krużganki pełniące rolę mikroklimatycznych regulatorów nadają budynkowi wyjątkową wartość. Układ dachu z dwoma częściami odzwierciedla etapy

odprowadzających wodę do ogrodu, a od strony ulicy – w ścianach. W miejscach nieszczelności występują zawilgocenia oraz degradacja tynków i więźby dachowej.

Z uwagi na brak możliwości wykonania odkrywek fundamentowych przyjęto, że budynek jest posadowiony bezpośrednio na kamiennych ławach fundamentowych, zgodnie z tzw. modelem kolonialnym.

Stan zachowania konstrukcji oceniono jako ogólnie zadowalający. Rysy skośne i wachlarzowe, skoncentrowane w strefach nadproży, mają charakter typowy dla obiektów murowanych z adobe w warunkach oddziaływań sejsmicznych, a ich parametry mieszczą się w granicach normatywnych [Chilijska norma NCh3332 2013]. Występują jednak lokalne problemy związane z zawilgoceniem, uplastycznieniem zapraw, rozwarstwieniami tynków oraz degradacją elementów drewnianych, wynikające z nieszczelności połączeń i ograniczonej wentylacji.

W ramach adaptacji zaleca się wzmocnienie stropu. Dach w części południowo-zachodniej należy zrekonstruować, wymieniając obróbki i naprawiając kosze oraz rury spustowe. W obrębie krużganków i podcieni wskazana jest wymiana zdegradowanych elementów deskowania, odgrzybienie pozostałych oraz ujednolicenie form słupów. Partie murowane i tynkowane wymagają scalenia rys metodą zszywania, iniekcji oraz reprofilacji z użyciem siatki wzmacniającej. W celu stabilizacji mikroklimatu zaleca się wykonanie wentylacji grawitacyjnej, wentylację poddasza, zabezpieczenie obiektu przed dostępem zwierząt, zastosowanie metod osuszania oraz monitoring odkształceń po sezonach deszczowych.

Autentyzm konstrukcji z adobe, oryginalne więźby dachowe oraz krużganki pełniące funkcję regulatorów mikroklimatu nadają obiektowi wyjątkową wartość. Dwudzielny układ dachu odzwierciedla etapy rozwoju domu. Zachowanie historycznej substancji przy jednoczesnym wprowadzeniu dyskretnych wzmocnień umożliwi adaptację budynku do współczesnych funkcji muzealnych, nie naruszając jego autentyczności.

O ogrodzie

Ogród Domu Ignacego Domeyki przy ul. Cueto 572 w Santiago de Chile stanowi integralną część jego dziedzictwa. Nie jest on jedynie zielonym otoczeniem zabytkowego budynku, lecz jego naturalnym przedłużeniem – przestrzenią, w której przenikają się historia, przyroda i codzienność. Dla Domeyki, uczonego, humanisty i reformatora, był miejscem pracy, kontemplacji i odosobnienia. W korespondencji z Adamem Mickiewiczem odnaleźć można echo tego świata – domu-klasztoru, odgrodzonego od zgiełku, a zarazem otwartego na przyrodę i ludzi [Dimmel 1888]. Ta idea równowagi między izolacją a wspólnotą, między prywatnością a otwartością, do dziś znajduje wyraz w strukturze ogrodu, w której zamknięte patio łączy się z otwartą przestrzenią ogrodu użytkowego, a każda roślina nabiera znaczenia symbolicznego i biograficznego.

the house's development. Preserving the historic fabric while introducing discreet strengthening will make it possible to adapt the building to contemporary museum functions without compromising its authenticity.

On the garden

The garden of the Ignacy Domeyko House at 572 Cueto Street in Santiago de Chile is an integral part of its heritage. It is not merely a green setting for the historic building, but its natural extension—a space in which history, nature and everyday life interpenetrate. For Domeyko, a scholar, humanist and reformer, it was a place of work, contemplation and seclusion. In his correspondence with Adam Mickiewicz one can find an echo of this world—a house-monastery, separated from the bustle yet open to nature and people [Dimmel 1888]. This idea of balance between isolation and community, between privacy and openness, is still expressed in the structure of the garden, where the enclosed patio is linked with the open space of the kitchen garden, and each plant acquires symbolic and biographical meaning.

The contemporary Domeyko garden is a mosaic of botanical cultures. Among more than forty inventoried species, only a few belong to Chilean flora. Most are newcomers from Mediterranean, Far Eastern, African and European regions, creating a kind of “map of the world” of the scholar-geologist for whom nature was a universal language [Kowalski 2025]. The oldest trees—orange trees, an olive and a fig—are more than one hundred years old and probably remember Domeyko himself. Their twisted branches mark the original compositional axis of the garden, around which later layers of planting developed. In their shade grow, among others, bay laurel, Japanese pittosporum, glossy privet and South American cacti. The understory consists of species such as calla, aspidistra and crinum, forming a cool, semi-dark fringe along the cloisters. The compositional dominant of the entire ensemble is the blue jacaranda, a tree with intensely violet flowers that illuminate the garden in the spring months and today constitute the most recognizable symbol of the place.

Despite many transformations, the garden has retained the legibility of the original layout. Its heart remains the courtyard-patio, an intermediate space between the interior of the house and the outside world. Two axes extend from the patio: the main one, leading towards Cueto Street, and a perimeter axis that surrounds the garden like a quiet walking cloister. This arrangement belongs to the tradition of colonial gardens—balanced, introverted and at the same time open to light, fragrance and the rhythm of nature. Contemporary research has shown that the garden vegetation also performs a climatic function. Tree crowns protect the adobe walls from overheating, while dense shrubs near the elevations stabilize the interior microclimate. Greenery thus becomes “living architecture,” organi-

Współczesny ogród Domeyki jest mozaiką kultur botanicznych – spośród ponad czterdziestu zinzwentaryzowanych gatunków jedynie nieliczne należą do flory chilijskiej. Większość to przybysze z rejonów śródziemnomorskich, dalekowschodnich, afrykańskich i europejskich, tworzący swoistą „mapę świata” uczonego-geologa, dla którego natura stanowiła uniwersalny język [Kowalski 2025]. Najstarsze drzewa – pomarańcze, oliwka i figowiec – liczą ponad sto lat i prawdopodobnie pamiętają jeszcze samego Domeykę. Ich skrócone konary wyznaczają pierwotną oś kompozycyjną ogrodu, wokół której rozwijały się późniejsze warstwy nasadzeń. W ich cieniu rosną m.in. wawrzyn szlachetny, pospornica japońska, ligustr lśniący oraz południowoamerykańskie kaktusy. Warstwę podszytu tworzą gatunki takie jak kalla, aspidistra i krynia, budujące chłodny, półmroczny podcień wzdłuż krużganków. Dominantą kompozycyjną całego założenia jest jakaranda mimozolistna – drzewo o intensywnie fioletowych kwiatach rozświetlających ogród w miesiącach wiosennych, które współcześnie stanowi najbardziej rozpoznawalny symbol tego miejsca.

Pomimo licznych przekształceń ogród zachował czytelność pierwotnego założenia. Jego sercem pozostaje dziedziniec-patio, stanowiący przestrzeń pośrednią między wnętrzem domu a światem zewnętrznym. Z patio rozchodzą się dwie osie: główna, prowadząca w stronę ul. Cueto, oraz obwodowa, która otacza ogród niczym cichy krużganek spacerowy. Układ ten wpisuje się w tradycję ogrodów kolonialnych – zrównoważonych, introwertycznych, a jednocześnie otwartych na światło, zapach i rytm natury. Współczesne badania wykazały, że roślinność ogrodu pełni również funkcję klimatyczną. Korony drzew chronią mury z adobe przed przegrzewaniem, a gęste krzewy przy elewacjach stabilizują mikroklimat wewnątrz. Zieleń staje się tu zatem „żywą architekturą”, organicznie powiązaną z budynkiem i stanowiącą element pasywnego systemu regulacji termicznej.

Celem rewaloryzacji ogrodu jest przywrócenie jego harmonii kompozycyjnej przy jednoczesnym zachowaniu autentyzmu historycznego i botanicznego. Zachowana zostanie główna oś widokowa, powiązana z wejściem do domu i tarasem pod oliwką europejską, stanowiącym centrum ogrodu. Układ komunikacji zostanie poprowadzony wzdłuż granic działki, w duchu historycznej idei *ambulatio* – spaceru kontemplacyjnego. Wszystkie rośliny o wartości historycznej, w tym pomarańcze, oliwka, jakaranda, wawrzyn, róża Banksa i kaktusy, zostaną zachowane lub czasowo przesadzone i ponownie wprowadzone po zakończeniu prac. Uzupełnienie kompozycji będą stanowić gatunki śródziemnomorskie i południowoamerykańskie odporne na suszę, a nowy system automatycznego nawadniania zapewni równowagę wodną w okresie letnim.

Odnowiony ogród, zachowując światło, zapach kwiatów pomarańczy i cieniste przestrzenie krużganków, stanie się żywym świadectwem fundamentalnej idei, że architektura i natura tworzą wspólną przestrzeń pamięci, trwania i kultury.

cally linked to the building and forming part of a passive thermal regulation system.

The aim of the garden's revalorization is to restore its compositional harmony while preserving historical and botanical authenticity. The main visual axis will be maintained, connected with the entrance to the house and the terrace under the European olive tree, which forms the center of the garden. Circulation will be delineated along the plot boundaries, in the spirit of the historic idea of *ambulation*—a contemplative walk. All plants of historical value, including orange trees, the olive, jacaranda, bay laurel, Banks' rose and cacti, will be preserved or temporarily transplanted and reintroduced after the completion of works. The composition will be supplemented by Mediterranean and South American species resistant to drought, while a new automatic irrigation system will ensure water balance in the summer period.

While preserving the light, the scent of orange blossoms and the shaded spaces of the cloisters, the renewed garden will become a living testimony to the fundamental idea that architecture and nature create a shared space of memory, continuity and culture.

On the collection

The collection located in the Ignacy Domeyko House is one of the most valuable groups of memorabilia after the Polish scholar preserved in situ. It is a material testimony to his life and scholarly activity, and at the same time a record of the memory of three successive generations of the family, which continued the tradition of collecting, protecting and transmitting this heritage. The collection consists of 527 inventory items, corresponding in structure and scale to a medium-sized house museum of historical and scientific profile [Kokoć, Subocz 2025]. The climate of Santiago—dry, with significant daily and seasonal temperature amplitudes—poses a substantial challenge to the protection of movable heritage, especially because the rooms are not heated and humidity fluctuations make microclimatic stabilization difficult. Nevertheless, no traces of active biological destruction were found, which indicates the relative adaptation of the objects to local environmental conditions.

The historic objects are distributed across eight rooms, of which the study and library have the greatest historical value, forming the fullest record of the scholar's workspace. Despite changes introduced after Ignacy Domeyko's death, they have retained their authentic character and original function: the study as a place of research work and the library as the center of the intellectual life of the house. Although part of the book collection and scientific instruments was transferred to Chilean institutions, the objects preserved on site remain in their original spatial context. Other furnishings, introduced secondarily, come from the nineteenth century and constitute a deliberate supplement consistent with the style of the period.

O kolekcji

Kolekcja znajdująca się w Domu Ignacego Domeyki stanowi jeden z najcenniejszych zachowanych *in situ* zespołów pamiątek po polskim uczonym. Jest ona materialnym świadectwem jego życia i działalności naukowej, a zarazem zapisem pamięci trzech kolejnych pokoleń rodziny, które kontynuowały tradycję gromadzenia, ochrony i przekazywania tego dziedzictwa. Kolekcja liczy 527 pozycji inwentarzowych, co odpowiada strukturze i skali średniej wielkości muzeum domowego o profilu historyczno-naukowym [Kokoć, Subocz 2025]. Klimat Santiago – suchy, o znacznych dobowych i sezonowych amplitudach temperatur – stanowi istotne wyzwanie dla ochrony zabytków ruchomych, zwłaszcza że pomieszczenia nie są ogrzewane, a wahania wilgotności utrudniają stabilizację mikroklimatu. Mimo to nie stwierdza się śladów aktywnej destrukcji biologicznej, co wskazuje na względną adaptację obiektów do lokalnych warunków środowiskowych.

Zabytki rozmieszczone są w ośmiu pomieszczeniach, z których największą wartość historyczną mają gabinet i biblioteka, stanowiące najpełniejszy zapis przestrzeni pracy uczonego. Pomimo zmian wprowadzanych po śmierci Ignacego Domeyki zachowały one autentyczny charakter oraz pierwotną funkcję: gabinet jako miejsce pracy badawczej, a biblioteka jako centrum życia intelektualnego domu. Choć część księgozbioru i instrumentów naukowych trafiła do chilijskich instytucji, obiekty zachowane na miejscu nadal pozostają w swoim pierwotnym kontekście przestrzennym. Pozostałe elementy wyposażenia, wprowadzone wtórnie, pochodzą z XIX w. i stanowią świadome uzupełnienie zgodne ze stylem epoki.

Zgodnie z inwentaryzacją, opracowaną według uproszczonego systemu ICCROM RE-ORG, kolekcja obejmuje m.in. księgozbiór liczący ok. 1090 tytułów, wśród których znajdują się publikacje z zakresu mineralogii, filozofii, teologii, filologii i historii. Zbiór ten zajmuje ok. 40 m bieżących półek. Ponadto na terenie biblioteki zidentyfikowano 62 meble i elementy wyposażenia wnętrz, 34 obrazy olejne, 28 grafik, 112 druków i dyplomów, 100 obiektów rzemiosła artystycznego, 118 map, 33 grafiki geologiczne oraz liczne dokumenty rodzinne, minerały i przyrządy naukowe. Całość, będąca swego rodzaju połączeniem biblioteki z gabinetem osobliwości, integruje w sobie autentyczną spuściznę Domeyki, dziedzictwo rodzinne oraz historyczne uzupełnienia epokowe świadomie włączone w tę przestrzeń przez potomków.

Stan zachowania zbiorów wskazuje na konieczność przeprowadzenia kompleksowych działań konserwatorskich o zróżnicowanym zakresie ingerencji. Spośród zinwentaryzowanych obiektów 137 kwalifikuje się jedynie zabiegów zabezpieczających, takich jak czyszczenie, odkurzanie i stabilizacja powierzchni. Do konserwacji częściowej zakwalifikowano 185 pozycji, natomiast 206 wymaga pełnej konserwacji, obejmującej specjalistyczne prace przy papierze, tkaninach,

Ryc. 9. Kolekcja minerałów; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 9. Mineral collection; Pro Architectura Foundation, 2025

According to the inventory, prepared using a simplified ICCROM RE-ORG system, the collection includes, among other things, a book collection of approximately 1,090 titles, including publications in mineralogy, philosophy, theology, philology and history. This collection occupies about 40 lm of shelving. In addition, within the library 62 pieces of furniture and interior fittings, 34 oil paintings, 28 prints, 112 printed documents and diplomas, 100 objects of artistic craftsmanship, 118 maps, 33 geological prints, and numerous family documents, minerals and scientific instruments were identified. The whole, a kind of combination of library and cabinet of curiosities, integrates Domeyko's authentic legacy, family heritage and historical period supplements consciously incorporated into this space by his descendants.

The condition of the collections indicates the need for comprehensive conservation measures with varying degrees of intervention. Of the catalogued objects, 137 qualify only for protective treatments such as cleaning, dust removal and surface stabilization. A total of 185 items were classified for partial conservation, while 206 require full conservation, including specialist work on paper, tex-

malarstwie i elementach metalowych. Najbardziej wrażliwe są zbiory papierowe, w których obserwuje się zakwaszenie i korozję atramentową. W przypadku materiałów organicznych stwierdzono wysychanie skór oprawnych i deformacje drewna spowodowane zmianami temperatury i wilgotności.

Program konserwatorski zakłada digitalizację zbiorów jako podstawowe narzędzie utrwalenia i udostępnienia danych, a także weryfikację i ujednolicenie istniejących inwentarzy w celu opracowania spójnego, trójjęzycznego katalogu kolekcji. Równolegle należy wprowadzić stałą opiekę konserwatorską, wyznaczając kuratora zbiorów i prowadząc bieżące działania prewencyjne. Kolejnym etapem powinno być określenie statusu prawnego kolekcji poprzez jej wpis do właściwego rejestru zabytków lub objęcie wspólnym programem ochrony o charakterze międzynarodowym.

Kolekcja znajdująca się w Domu Ignacego Domeyki stanowi wyjątkowe świadectwo życia uczonego, który stworzył trwały pomost między kulturą I Rzeczypospolitej a światem Ameryki Południowej. Jej zachowanie ma znaczenie nie tylko konserwatorskie, lecz także historyczne, symboliczne i tożsamościowe. Pomimo częściowego rozproszenia zbiorów i wymagających warunków klimatycznych zespół zachował w wysokim stopniu integralność historyczną.

Integralna przestrzeń dziedzictwa: urbanistyki, architektury, ogrodu i kolekcji

Dom Ignacego Domeyki to integralna przestrzeń dziedzictwa, w której urbanistyka, architektura, ogród i kolekcja tworzą spójną, współzależną strukturę znaczeń. To swoisty „organizm dziedzictwa”, którego narracja stanowi kontynuację etosu I Rzeczypospolitej, przeniesionego przez Domeykę do XIX-wiecznego Santiago.

Historyczna dzielnica Yungay stanowi urbanistyczną matrycę dla domu polskiego uczonego. Jej regularna siatka ulic, przestrzenie zieleni i niska zabudowa wyznaczają kontekst funkcjonowania obiektu, a wyjątkowa relacja pomiędzy domem, podcieniem i ogrodem organizuje pamięć miejsca. Parterowa architektura wzniesiona w technologii adobe, krużganki oraz zróżnicowane połączenia dachu stabilizują mikroklimat i tworzą z patio pasywny system wentylacji. Rozpoznane zagrożenia (sejsmika, wilgoć, lokalne zużycie więźby i stropów) nie naruszają integralności założenia, wymagają jednak punktowych, odwracalnych działań wzmacniających oraz usprawnienia systemu odwodnienia.

Ogród współtworzy architekturę domu jako „żywy regulator” światła, temperatury i wilgotności, a zarazem stanowi botaniczny zapis biografii i międzynarodowych kontaktów Ignacego Domeyki. Kolekcja licząca 527 obiektów pozwala „mówić domowi głosem Domeyki”, łącząc jego biografię z historią nauki i górnictwa w Chile.

W świetle przeprowadzonych badań zasadne jest podjęcie zintegrowanego programu konserwatorskiego, który utrwali relacje pomiędzy domem, podcie-

niem, malowaniem i elementami metalowymi. Zbiory te są najbardziej podatne na zakwaszenie i korozję atramentową. W przypadku materiałów organicznych, wysychanie skór oprawnych i deformacje drewna spowodowane zmianami temperatury i wilgotności były obserwowane.

Program konserwatorski zakłada digitalizację zbiorów jako podstawowe narzędzie utrwalenia i udostępnienia danych, a także weryfikację i ujednolicenie istniejących inwentarzy w celu opracowania spójnego, trójjęzycznego katalogu kolekcji. Równolegle należy wprowadzić stałą opiekę konserwatorską, wyznaczając kuratora zbiorów i prowadząc bieżące działania prewencyjne. Kolejnym etapem powinno być określenie statusu prawnego kolekcji poprzez jej wpis do właściwego rejestru zabytków lub objęcie wspólnym programem ochrony o charakterze międzynarodowym.

Kolekcja znajdująca się w Domu Ignacego Domeyki stanowi wyjątkowe świadectwo życia uczonego, który stworzył trwały pomost między kulturą I Rzeczypospolitej a światem Ameryki Południowej. Jej zachowanie ma znaczenie nie tylko konserwatorskie, lecz także historyczne, symboliczne i tożsamościowe. Pomimo częściowego rozproszenia zbiorów i wymagających warunków klimatycznych zespół zachował w wysokim stopniu integralność historyczną.

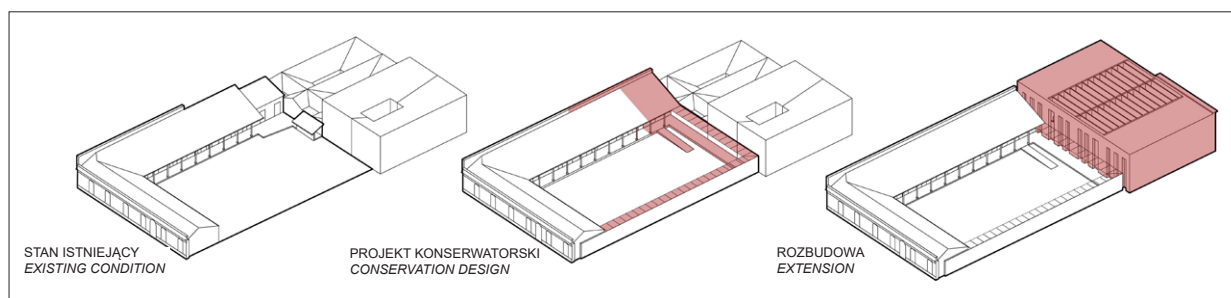
An integral heritage space: urban planning, architecture, garden and collection

The Ignacy Domeyko House is an integral heritage space in which urban planning, architecture, garden and collection form a coherent and interdependent structure of meanings. It is a specific “heritage organism” whose narrative continues the ethos of the First Polish Republic, transferred by Domeyko to nineteenth-century Santiago.

The historic Yungay district forms the urban matrix for the house of the Polish scholar. Its regular street grid, green spaces and low-rise development define the context in which the property functions, while the exceptional relationship between house, arcade and garden organizes the memory of the place. The single-story architecture built in adobe, the cloisters and the varied roof planes stabilize the microclimate and, together with the patio, create a passive ventilation system. The identified threats—seismic action, moisture, local wear of the roof truss and ceilings—do not undermine the integrity of the ensemble, but they require targeted, reversible strengthening measures and improvement of the drainage system.

The garden co-creates the architecture of the house as a “living regulator” of light, temperature and humidity, and at the same time constitutes a botanical record of Ignacy Domeyko’s biography and international contacts. The collection of 527 objects allows the “house to speak in Domeyko’s voice,” linking his biography with the history of science and mining in Chile.

In the light of the research presented, it is justified to establish an integrated conservation program that

Ryc. 10. Propozycja docelowa utworzenia muzeum wraz z centrum konferencyjnym, oprac. K. Butelski, S. Butelski; Fundacja Pro Architectura, 2025

Fig. 10. Proposed target arrangement for the creation of a museum with a conference center, prepared by K. Butelski and S. Butelski; Pro Architectura Foundation, 2025

niem i ogrodem w skali całego kwartału, ograniczyć presję urbanistyczną i zachować historyczny układ przestrzeni. W odniesieniu do substancji zabytkowej rekomenduje się zastosowanie minimum inwazyjnych metod konserwacji konstrukcji adobe i więźb, zgodnie z zasadą odwracalności interwencji. Ogród powinien zostać zrewaloryzowany jako system klimatyczny i symboliczny, przy zachowaniu drzew historycznych. Jednocześnie konieczne jest zapewnienie kompleksowej opieki nad kolekcją.

Równolegle należy przebudować zdegradowane zaopieczę gospodarcze w części południowo-zachodniej, adaptując je na potrzeby magazynu zbiorów, pracowni konserwacji oraz pracowni muzealnej z wydzielonymi strefami przechowywania, opracowywania i digitalizacji. Całość powinna zostać osadzona w jednoznacznym modelu funkcjonalnym oraz w stabilnych ramach prawnych i instytucjonalnych.

Tak rozumiany Dom Ignacego Domeyki może się stać transnarodowym palimpsestem, w którym zakorzeniony w dziedzictwie I Rzeczypospolitej transfer idei edukacyjnych, naukowych i technicznych pozostaje w twórczym dialogu z andyjską nowoczesnością.

will preserve the relationships between the house, arcade and garden at the scale of the entire urban block, limit urban pressure and protect the historic spatial layout. With regard to the historic fabric, it is recommended to use minimally invasive methods for the conservation of the adobe structure and roof trusses, in accordance with the principle of reversibility of intervention. The garden should be revalorized as a climatic and symbolic system while preserving historic trees. At the same time, comprehensive care for the collection must be ensured.

In parallel, the degraded service facilities in the southwestern part should be rebuilt and adapted as a collection storage facility, conservation studio and museum workshop, with separate zones for storage, processing and digitization. The whole should be embedded in a clear functional model and in stable legal and institutional frameworks.

Understood in this way, the Ignacy Domeyki House may become a transnational palimpsest in which the transfer of educational, scientific and technical ideas rooted in the heritage of the First Polish Republic remains in creative dialogue with Andean modernity.

Przypisy

¹ Współautorzy w ramach grantu nr 106951/25/FPK/POLONIKA: Joanna Kokoć, dyplomowana konserwator, specjalność papier i skóra, Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu; Przemysław Kowalski, orcid.org/0000-0001-5809-3850, dr inż., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Katedra A8; Gabriela Manzi Zamudio, orcid.org/0000-0001-6153-2922, Prof. (Arquitecta y Profesora Titular) en la Facultad de Arquitectura y Urbanismo de la Universidad de Chile (FAU-UCH), Chile; Bogusław Podhalański, orcid.org/0000-0002-3524-0210, dr hab. inż. arch., Uniwersytet Rolniczy w Krakowie, Wydział Inżynierii Środowiska i Geodezji, Katedra Gospodarki Przestrzennej i Architektury Krajobrazu; Dariusz Subocz, dr, dyplomowany konserwator, specjalność papier i skóra oraz malarstwo i rzeźba polichromowana, Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu.

² Obecnie nr 572.

Footnotes

¹ Co-authors within grant no. 106951/25/FPK/POLONIKA: Joanna Kokoć, certified conservator, specialization in paper and leather, University of the Arts in Poznań; Przemysław Kowalski, orcid.org/0000-0001-5809-3850, Ph.D. Eng., Cracow University of Technology, Faculty of Architecture, Chair A8; Gabriela Manzi Zamudio, orcid.org/0000-0001-6153-2922, Prof. (Arquitecta y Profesora Titular) at the Faculty of Architecture and Urbanism of the University of Chile (FAU-UCH), Chile; Bogusław Podhalański, orcid.org/0000-0002-3524-0210, D.Sc. Ph.D. Eng. Arch., University of Agriculture in Krakow, Faculty of Environmental Engineering and Land Surveying, Department of Spatial Management and Landscape Architecture; Dariusz Subocz, Ph.D., certified conservator, specialization in paper and leather as well as painting and polychrome sculpture, University of the Arts in Poznań.

² Currently no. 572.

- ³ Pierwotna nazwa Santiago de Chile.
- ⁴ Dzisiejsza Santa Lucía.
- ⁵ *Alarife* (z arab. *al-‘arīf* – „mistrz”, „znawca”) to określenie budowniczego, majstra murarskiego lub architekta, funkcjonujące w Hiszpanii i Ameryce Łacińskiej od średniowiecza do XIX w.
- ⁶ *Solar* – działka miejska, parcela budowlana wyznaczona w ramach układu *damero*, najczęściej stanowiąca od ¼ do ½ kwartału miejskiego (*manzana*).
- ⁷ „Prawa Indii” to skrócona nazwa *Recopilación de las Leyes de los Reynos de las Indias* – zbioru praw z 1681 r. wydanych przez króla Hiszpanii Karola II, regulującego administrację, gospodarkę, religię i urbanistykę wszystkich terytoriów hiszpańskich w Ameryce i na Filipinach. Zbiór obejmował przepisy z XVI i XVII w., wcześniej rozproszone w dekrétach królewskich (*cédulas reales*). Jednym z jego najważniejszych elementów była część poświęcona zakładaniu miast – *Ordenanzas de descubrimiento, nueva población y pacificación de las Indias* (1573), wydana przez króla Filipa II.
- ⁸ Słowo *hijuela* pochodzi od hiszpańskiego *hijo* („dziecko”). W języku prawnym i geodezyjnym oznacza „parcelę wtórną” – działkę wydzieloną z większej własności w wyniku podziału, dziedziczenia lub sprzedaży.
- ⁹ Powszechnie używano też nazwy Roto Chileno.
- ¹⁰ Duży, reprezentacyjny dom miejski należący do bogatej rodziny.
- ¹¹ Zespół małych domów szeregowych wznoszonych wokół wspólnego dziedzińca, przeznaczony dla klasy średniej pod koniec XIX i na początku XX w.
- ¹² Budynek wielorodzinny o niskim standardzie, z wydzielonymi pokojami wynajmowanymi przez robotników i imigrantów.
- ¹³ W 2014 r. elewację domu przemalowano z koloru jasnopopielatego na bordowy [Cubillos 2014].
- ³ The original name of Santiago de Chile.
- ⁴ Today Santa Lucía.
- ⁵ *Alarife* (from Arabic *al-‘arīf*, “master,” “expert”) denotes a builder, master mason or architect, a term used in Spain and Latin America from the Middle Ages to the nineteenth century.
- ⁶ *Solar* – an urban plot, a building parcel designated within the *damero* grid, most often constituting one-quarter to one-eighth of an urban block (*manzana*).
- ⁷ The “Laws of the Indies” is the abbreviated name of the *Recopilación de las Leyes de los Reynos de las Indias*, a collection of laws of 1681 issued by King Charles II of Spain, regulating administration, economy, religion and urban planning in all Spanish territories in America and the Philippines. The collection included sixteenth- and seventeenth-century regulations previously dispersed in royal decrees (*cédulas reales*). One of its most important parts concerned the founding of towns: *Ordenanzas de descubrimiento, nueva población y pacificación de las Indias* (1573), issued by King Philip II.
- ⁸ The word *hijuela* derives from the Spanish *hijo* (“child”). In legal and surveying language it means a “secondary parcel:” a plot separated from a larger property as a result of division, inheritance or sale.
- ⁹ The name Roto Chileno was also commonly used.
- ¹⁰ A large, formal urban house belonging to a wealthy family.
- ¹¹ A group of small terraced houses built around a shared courtyard, intended for the middle class in the late nineteenth and early twentieth centuries.
- ¹² Low-standard multi-family housing buildings, divided into rooms rented by workers and immigrants.
- ¹³ In 2014 the house façade was repainted from light ash-grey to burgundy [Cubillos 2014].

Bibliografia

Archiwalia / Archive materials

- Domeyko-Perez Pablo, *Dom Domeyko – moje wspomnienia*, Santiago, maj–czerwiec 2025.
- Fuentes Juan, *Studium katastralne (1989–1990)*, Santiago 1990.
- SECPLAN 2010–2021, Materiały kartograficzne, Mapy katastralne kwartału 270, działek 25–12, Municipality de Santiago.

Teksty źródłowe / Source texts

- Araneda Bravo Fidel, *Crónicas del barrio Yungay*, Santiago 1972.
- Dimmel Maryan, *Ignacy Domeyko. Zarys biograficzno-naukowy*, Biblioteka Warszawska, 1888, z. 558.

Opracowania / Secondary sources

- Butelski Kazimierz, Butelski Stanisław, *Inwentaryzacja architektoniczna Domu Domeyko w Santiago de Chile*, Kraków 2025.
- Czernik Stanisław, *Opinia konstrukcyjna stanu technicznego Casa de Ignacio Domeyko*, Kraków 2025.

- Domeyko Bulnes Ignacio, *Założyciel rodziny*, „Anales de la Universidad de Chile” 2002, nr 11 (7).
- Kokoć Joanna, Subocz Dariusz, *Opinia konserwatorska obiektów zabytkowych Domu Ignacego Domeyki w Santiago de Chile*, Kraków 2025.
- Kowalski Przemysław, *Inwentaryzacja ogrodu w Domu Domeyko*, Kraków 2025.
- Ryn Zdzisław J., *Ignacy Domeyko. Kalendarium życia*, Kraków 2006.
- Reyes Saldías José P., *Manifiesto urbano retroactivo. El proyecto urbano en la ciudad de Santiago durante el siglo XIX. 1843–1875*, Santiago 2018 (Thesis).
- Yáñez Sáenz M., Cardemil Simón G., Águila Víctor F.O., *Levantamiento de la condición estructural de Casa Ignacio Domeyko*, Informe N° 1.925.126, UChile, 2023.

Akty prawne / Legal acts

- Chilijska norma NCh3332, Estructuras – Intervención de construcciones patrimoniales de tierra cruda – Requisitos del proyecto estructural, Santiago 2013.

Ministerio de Educación, Declara Monumento Nacional a la Casa de Ignacio Domeyko, Diario Oficial de la República de Chile, núm. 41.581, 2016.
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Umowa nr 106951/25/FPK/POLONIKA, Warszawa 2025.

Publikacje prasowe / Press publications

Cubillos Jimena Silva, *El Tesoro de los Domeyko*. *El Mercurio*, „Vivienda y Decoración” 2014, 18 października.

Proyectos / Projects

Urbanis / Dirección de Obras Municipales Departamento, „Instructivo de Intervención Zona Típica Barrio Yungay–Brasil”, Santiago 2010.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

STGO Observatorio, *Datos Sociográficos Barrios de Santiago*, <https://www.observatoriosantiago.cl> (Konrad Adenauer Stiftung), (dostęp: 11.10.2025).

Streszczenie

Artykuł prezentuje wyniki badań konserwatorskich i inwentaryzacyjnych Domu Ignacego Domeyki w Santiago de Chile przy ul. Cueto 572, przeprowadzonych w ramach programu „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” [Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2025]. Opracowanie obejmuje analizę urbanistyczną, architektoniczną i konserwatorską obiektu wraz z historycznym ogrodem oraz kolekcją 527 zabytków zachowanych *in situ*. Autorzy ukazują obiekt jako przestrzeń pamięci łączącą tradycję I Rzeczypospolitej z kulturą chilijską. W artykule przedstawiono rekomendacje konserwatorskie dotyczące ochrony układu urbanistycznego, architektury, ogrodu i zbiorów, podkreślając znaczenie całości jako modelowego przykładu ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego poza granicami kraju.

Abstract

This article presents the results of conservation and inventory research on the Ignacio Domeyko House in Santiago de Chile at 572 Cueto Street, conducted under the “Protection of Cultural Heritage Abroad” program [Ministry of Culture and National Heritage, 2025]. The study comprises an urban and architectural analysis, including the garden as an integral component of the property, and documents a collection of 527 objects preserved *in situ*. The house is interpreted as a locus of memory linking the tradition of the First Polish Republic with a Chilean cultural context. The paper proposes conservation guidelines for the urban setting, architecture, garden and collections, highlighting the ensemble as a model for the preservation of Polish heritage abroad.